

SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE

Fakulta európskych štúdií
a regionálneho rozvoja

Ústav regionalistiky
a rozvoja vidieka

doc. Ing. Mária Fáziková, CSc.
Ing. Michal Hrivnák, PhD. – Ing. Lukáš Varecha, PhD.

REGIONÁLNA EKONOMIKA

Nitra 2023

Vydala Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
vo Vydavateľstve SPU

Autori: doc. Ing. Mária Fáziková, CSc. (5,17 AH)
Ústav regionalistiky a rozvoja vidieka
FEŠRR, SPU v Nitre

Ing. Michal Hrivnák, PhD. (4,3 AH)
Ústav regionalistiky a rozvoja vidieka
FEŠRR, SPU v Nitre

Ing. Lukáš Varecha, PhD. (2,83 AH)
Ústav regionalistiky a rozvoja vidieka
FEŠRR, SPU v Nitre

Recenzenti: doc. Ing. Viera Papcunová, PhD.
FEŠRR, SPU v Nitre

doc. Ing. Juraj Tej, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 21. 2. 2023
ako skriptá pre študentov SPU.

Táto publikácia bola vytlačená na ekologickom papieri.

© M. Fáziková, M. Hrivnák, L. Varecha, Nitra 2023

ISBN 978-80-552-2587-6

OBSAH

1.	Regionálna ekonómia	13
1.1.	Regionálna ekonómia a jej vzťah k iným vedám	13
1.2.	Základné otázky regionálnej ekonómie a základné piliere.....	15
1.3.	Fyzický priestor a ekonomický rozvoj.....	16
1.4.	Priestorová rovnováha	18
2.	Priestor ako systém	21
2.1.	Prírodné zdroje a podmienky	22
2.1.1.	Ekonomické efekty prírodných zdrojov.....	23
2.1.2.	Charakteristiky prírodných zdrojov	24
2.1.3.	Prírodný kapitál	29
2.2.	Hospodárstvo	29
2.2.1.	Význam veľkých podnikov v rozvoji regiónu	31
2.2.2.	Význam malých a stredných podnikov v rozvoji regiónu	33
2.2.3.	Ekonomika z rozsahu a obsahu	36
2.2.4.	Sektorová a odvetvová štruktúra ekonomiky	37
2.2.5.	Diverzifikovaná vs. monoštruktúrna (špecializovaná) štruktúra	40
2.2.6.	Ekonomická stabilita firiem a ich solventnosť.....	41
2.3.	Infraštruktúra	41
2.3.1.	Technická infraštruktúra	43
2.3.2.	Sociálna infraštruktúra	44
2.3.3.	Vplyv infraštruktúry na rozvoj územia.....	45
2.4.	Obyvateľstvo ako priestorový aktér	47
2.4.1.	Vzťahy medzi lokalizáciou obyvateľstva a lokalizáciou podnikov a iných zariadení a inštitúcií	47
2.4.2.	Obyvateľstvo ako faktor rozvoja priestoru.....	48
2.4.3.	Teórie migrácie.....	54
2.4.4.	Vybrané závery empirických analýz migrácie.....	59
2.5.	Sídelná štruktúra	61
2.6.	Priestorový potenciál.....	62
3.	Individuálne lokalizačné rozhodnutia podnikov.....	65
3.1.	Podnik ako otvorený systém	65
3.2.	Lokalizačné rozhodovanie firiem.....	67

3.3.	Lokalizačné faktory a ich klasifikácia	72
3.4.	Metódy hodnotenia alternatívnych lokalít.....	75
4.	Teoretické koncepcie lokalizačnej analýzy	79
4.1.	Neoklasický prístup k lokalizačnej analýze	80
4.2.	Behavioristický prístup k lokalizačnej analýze.....	86
4.3.	Štrukturálna koncepcia lokalizačnej analýzy	89
5.	Rozmiestnenie ekonomických aktivít v priestore.....	93
5.1.	Trhový priestor firmy a priestorový monopol	93
5.2.	Priestorový monopol a jeho stabilita	94
5.3.	Lokalizačné modely	96
5.3.1.	Disperzný lokalizačný model	97
5.3.2.	Koncentrovaný lokalizačný model.....	98
5.4.	Aglomeračné efekty	100
	Aglomeračné náklady	103
6.	Metódy skúmania koncentrácie podnikov	105
6.1.	Lokalizačný kvocient.....	106
6.2.	Koeficient špecializácie.....	109
6.3.	Koeficient koncentrácie.....	110
6.4.	Hirschman-Herfindahl index.....	110
7.	Ekonomické zákonitosti využívania pozemkov	112
7.1.	Von Thünenova teória lokalizácie poľnohospodárskej výroby	112
7.2.	Modifikácie Von Thünenovho modelu	116
7.2.1.	Polohová renta a využívanie pozemkov v meste	118
8.	Urbanistická ekonómia.....	123
8.1.	Sídlo a sídelná štruktúra	123
8.2.	Vznik miest a funkcie mesta	126
8.3.	Teórie formovania sídelnej štruktúry	128
8.3.1	Klasické modely štruktúry mesta	132
8.3.2.	Vývojové etapy mesta	136
9.	Región a regionalizácia	139
9.1.	Klasifikácia regiónov	140
9.1.1.	Klasifikácia regiónov podľa miery homogénosti	140
9.1.2.	Klasifikácia regiónov podľa úrovne ekonomického rozvoja	142
9.1.3.	Klasifikácia regiónov podľa formálnosti vymedzenia	145

9.1.4.	Klasifikácia regiónov podľa územného priestoru	147
9.2.	Regionalizácia	149
9.2.1.	Vymedzovanie funkčných regiónov.....	149
9.2.2.	Vymedzovanie formálnych regiónov.....	150
10.	Regionálny rozvoj a regionálne disparity	153
10.1.	Regionálny rast a regionálny rozvoj	153
10.2.	Regionálne disparity	153
	Členenie regionálnych disparít.....	154
10.3.	Meranie regionálnych disparít	159
10.3.1.	Indikátory na meranie ekonomických disparít	160
10.3.2.	Indikátory na meranie sociálnych disparít	163
10.4.	Metódy merania úrovne regionálneho rozvoja a regionálnych disparít.....	164
10.4.1.	Priame metódy merania úrovne regionálneho rozvoja	165
10.4.2.	Nepriame metódy merania úrovne regionálneho rozvoja.....	172
	Zoznam použitej literatúry	177

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1 Regionálna veda a jej súčasti

Obrázok 2 Schéma štruktúry priestorového systému

Obrázok 3 Vývoj svetovej spotreby surovín na obyvateľa a rast príjmov na obyvateľa v rokoch 1900 – 2005

Obrázok 4 Podiel renty z prírodných zdrojov na HDP v % v jednotlivých regiónoch sveta v roku 2019

Obrázok 5 Využitie krajiny v regiónoch SR (2020)

Obrázok 6 Prírastok/úbytok foriem využitia krajiny v regiónoch SR v rokoch 1996 – 2020 (m²)

Obrázok 7 Relatívne zmeny vo využití krajiny v regiónoch SR v rokoch 1996 – 2020 (%)

Obrázok 8 Regióny environmentálnej kvality

Obrázok 9 Štruktúra služieb, ktoré poskytuje prírodný kapitál socio-ekonomickému systému

Obrázok 10 Primárna firma „pól rozvoja“ a na ňu nadväzujúce firmy
toho istého, resp. príbuzných odvetví – špecializovaný región

Obrázok 11 Dodávateľská sieť a sekundárne póly rozvoja

Obrázok 12 Vznik nových firiem z iných (nepříbuzných) odvetví

Obrázok 13. Počet osôb zamestnaných v MSP a podiel MSP na zamestnanosti v podnikovej
ekonomike

Obrázok 14 Zamestnanosť v podnikovej ekonomike podľa veľkostných kategórií podnikov v r. 2020

Obrázok 15 Vývoj početnosti MSP v rokoch 2016 – 2020

Obrázok 16 Odvetvová štruktúra MSP v roku 2020

Obrázok 17 Vývoj pridanej hodnoty MSP nefinančných korporácií (mil. EUR)

Obrázok 18 Objem pridanej hodnoty a jej medzoročná zmena podľa veľkostných kategórií MSP
v r. 2020

Obrázok 19 Klasifikácia infraštruktúry

Obrázok 20 Vzťah medzi lokalitou, investíciami do infraštruktúry a ekonomickým rastom

Obrázok 21 Infraštruktúrna vybavenosť regiónov SR

Obrázok 22 Typy vekovo – pohlavnej piramídy

Obrázok 23 Vekovo pohlavná pyramída obyvateľstva SR (1990/2021)

Obrázok 24 Fázy demografického cyklu

Obrázok 25 Migračné saldo v krajoch SR

Obrázok 26 Hlavné migračné toky medzi regiónmi SR

Obrázok 27 Východisková situácia v regióne A a B

Obrázok 28 Zníženie ponuky pracovnej sily v regióne A a vznik medziregionálneho rozdielu
v mzdách

Obrázok 29 Vyrovnávanie medziregionálneho rozdielu v mzdách prostredníctvom pracovnej migrácie

Obrázok 30 Vzťah medzi objemom migrácie v regióne a regionálnym HDP na obyvateľa

Obrázok 31 Zmeny v migračných tokoch v typoch regiónov podľa rozvojovej úrovne

Obrázok 32 Migračné toky v typoch regiónov v SR podľa vekovej a vzdelanostnej štruktúry (2012 – 2016)

Obrázok 33 Monocentrická sídelná štruktúra

Obrázok 34 Polycentrická sídelná štruktúra

Obrázok 35 Vzťahy podniku s jeho okolím

Obrázok 36 Všeobecný postup lokalizačného rozhodovania podniku

Obrázok 37 Demonštrácia hodnotového reťazca výrobných podnikov

Obrázok 38 Schéma optimálneho postupu opakovaného lokalizačného rozhodovania

Obrázok 39 Porovnanie dopadov rozlične stanovenej ceny produktu (CIF a FOB)

Obrázok 40 Cenový lievik a cenový kužeľ

Obrázok 41 Určenie optimálnej lokality firmy na základe dopravných nákladov

Obrázok 42 Lokalizačný trojuholník Lundhardta

Obrázok 43 Hľadanie optimálnej lokality na základe izodapán podľa Webera

Obrázok 44 Porovnanie nákladovej efektivity jednotlivých druhov dopravy v závislosti od vzdialenosti

Obrázok 45 Behaviorálna matica lokalizačného rozhodovania

Obrázok 46 Priestorová del'ba práce v klasickom kapitalizme a post-fordizme

Obrázok 47 Vzťah medzi množstvom predaného výrobku a jeho trhovou cenou

Obrázok 48 Trhová oblasť výrobcu

Obrázok 49 Vznik kruhových trhových oblastí

Obrázok 50 Šesťuholníkové trhové oblasti

Obrázok 51 Priestorový monopol výrobcov/predávajúcich

Obrázok 52 Konkurencia spôsobená vstupom nového výrobcu/predávajúceho na trh

Obrázok 53 Konkurencia firiem v priestore

Obrázok 54 Disperzný model lokalizácie podnikov

Obrázok 55 Koncentrovaný model lokalizácie podnikov

Obrázok 56 Koncentrácia firiem v priestore

Obrázok 57 Typy aglomeračných efektov

Obrázok 58 Lokalizačný kvocient odvetvia Výroba elektrických zariadení

Obrázok 59 Tvar krivky polohovej renty

Obrázok 60 Von Thünenov model využívania pozemkov

Obrázok 61 Modifikovaný Von Thünenov model, ktorý berie do úvahy rieku v území

Obrázok 62 Von Thünenov model modifikovaný rôznou kvalitou a dostupnosťou pôdy

Obrázok 63 Priestorová štruktúra využívania pozemkov v meste

Obrázok 64 Krivka ponukovej renty domácnosti

Obrázok 65 Príklad rozmiestnenia funkcií v meste podľa Alonsovho modelu

Obrázok 66 Rozvojové osi 1. 2. a 3. stupňa podľa KURS (2011)

Obrázok 67 Hranice dosahu výrobcov

Obrázok 68 Vznik trhových oblastí (vľavo), ich prekrývane (v strede) a vznik optimálnych trhových oblastí (vpravo)

Obrázok 69 Prelínanie trhových oblastí

Obrázok 70 Vznik priestorovej špecializácie výroby

Obrázok 71 Grafické znázornenie Burgessovho modelu

Obrázok 72 Hoytov sektorový model

Obrázok 73 Harrisov-Ulmanov model

Obrázok 74 Harrisov periférny model

Obrázok 75 Funkčné mestské regióny

Obrázok 76 Transnacionálne regióny v rámci programu Interreg

Obrázok 77 Ekonomické typy regiónov identifikované prostredníctvom zhlukovej analýzy

Obrázok 78 Územný plán regiónu Nitrianskeho kraja

Obrázok 79 Miera evidovanej dlhodobej nezamestnanosti a sieť diaľnic a rýchlostných ciest v SR v roku 2020

Obrázok 80 Lorenzova krivka

Obrázok 81 Grafické znázornenie metódy vzdialenosti od fiktívneho bodu

ZOZNAM TABULIEK

- Tabuľka 1 Diferenciácia v rozvojovej úrovni regiónov Slovenska
- Tabuľka 2 Využitie krajiny v SR (k 1.1.2020)
- Tabuľka 3 Počet firiem podľa veľkostných kategórií v krajoch SR v r. 2020
- Tabuľka 4 Počet aktívnych podnikateľských subjektov podľa veľkostných kategórií v roku 2020
- Tabuľka 5 Klasifikácia odvetví podľa SK NACE
- Tabuľka 6 Vplyv budovania cestnej siete na rozvoj priestoru
- Tabuľka 7 Koncentrácia a disperzia lokalizačných faktorov
- Tabuľka 8 Klasifikácia lokalizačných faktorov podľa priestorovej úrovne
- Tabuľka 9 Príčiny a zdroje úspor pri priestorovej koncentrácii a aglomerácii odvetví
- Tabuľka 10 Lokalizačný kvocient v odvetví Finančné a poisťovacie činnosti v roku 2018
- Tabuľka 11 Klasifikácia regiónov podľa Vanhove a Klaassen
- Tabuľka 12 Klasifikácia štatistických územných jednotiek v SR
- Tabuľka 13 Výsledky metódy vzdialenosti od fiktívneho bodu

PREDSLOV

Predkladaná dočasná učebná pomôcka slúži ako študijný materiál pre študentov Fakulty európskych štúdií a regionálneho rozvoja, ako aj všetkých ďalším študentom Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, ktorí študujú premet Regionálna ekonomika. Môže tiež poslúžiť študentom iných univerzít a vysokých škôl, ako aj praktikom, ktorí sa zaoberajú danou problematikou.

Cieľom učebnej pomôcky je vysvetlenie úlohy priestoru pri tvorbe ekonomickej štruktúry regiónov a ich rozvoji. Východiskom je pochopenie štruktúry priestoru a úlohy jeho jednotlivých podsystémov pri dosahovaní ekonomického rastu a rozvoja. Nadväzuje časť vysvetľujúca zákonitosti lokalizácie firiem, domácností a zariadení a inštitúcií štátu. Vytvára sa štruktúra ekonomiky, v ktorej priestorové (geografické) rozloženie výrobných faktorov a ich nasadenie nie je náhodné. Nadväzujúce procesy koncentrácie a špecializácie vedú k rozvoju špecifických priestorových štruktúr akými sú sídelné systémy, mestá a aglomerácie. Koncentrácia ekonomických aj sociálnych aktivít v priestore je v súčasnosti veľmi dôležitým fenoménom v priestorovom rozvoji, preto je v učebnej pomôcke poskytnutý prehľad analytických nástrojov na skúmanie miery koncentrácie, špecializácie, resp. diverzifikácie ekonomických aktivít v priestore. V dôsledku koncentrácie firiem a obyvateľstva v takýchto rozvinutých územiach dochádza k priestorovej nerovnováhe, ktorá sa prejavuje prostredníctvom presunu obyvateľstva a investícií z menej rozvinutých regiónov do rozvinutejších.

Východiskom odborného výkladu je prvá kapitola, ktorá vysvetľuje úlohu priestoru v ekonomickom rozvoji spoločnosti, jeho význam a štruktúru z ekonomického pohľadu. Nasleduje kapitola analyzujúca jednotlivé podsystémy priestorovej štruktúry (prírodné zdroje, infraštruktúry, obyvateľstvo, výroba, sídelná štruktúra) a ich význam v ekonomickom rozvoji. Ďalšia kapitola objasňuje úlohu jednotlivých aktérov (firmy, domácnosti, štát), ktoré aktivizujú priestorový potenciál, rozhodujú o nasadení jednotlivých výrobných faktorov a v konečnom dôsledku o smerovaní rozvoja regiónu. Kapitoly 3 a 4 objasňujú zákonitosti lokalizácie firiem v priestore, motivácie pre ich lokalizačné rozhodnutia ako aj vzájomné pôsobenie lokalizačných rozhodnutí na individuálne firmy, na štruktúrovanie priestoru, tvorbu sídelných systémov a miest. Sídelné systémy a ich vzájomné interakcie vytvárajú rôzne typy regiónov, ktorých rozvojová úroveň je ovplyvňovaná ich vlastným endogénnym rozvojovým potenciálom, ako aj externými vplyvmi. V záverečnej kapitole učebnej pomôcky sú vysvetlené príčiny vzniku regionálnych disparít, metódy ich analýzy a vyhodnocovania.

Autori vítajú všetky pripomienky k obsahu učebnej pomôcky, k štruktúre jej jednotlivých kapitol, k zrozumiteľnosti textu a k jeho didaktickej hodnote.

Autori	doc. Ing. Mária Fáziková, CSc. Ing. Michal Hrivnák, PhD. Ing. Michal Varecha, PhD.
Názov	REGIONÁLNA EKONOMIKA
Určené	Pre študentov SPU
Vydavateľ	Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Vydanie	Prvé
Vytlačené	Február 2023
Náklad	50 kusov
Počet strán	180
AH – VH	12,30 – 12,59
Tlač	Vydavateľstvo SPU v Nitre
ISBN 978-80-552-2587-6	Cena 4 €

Rukopis neprešiel redakčnou úpravou vo vydavateľstve.
Za odbornú náplň vydania zodpovedajú autori.

